

Journal of Catalan Intellectual History Revista d'Història de la Filosofia Catalana

Pompeu Casanovas (Barcelona)
Josep Monserrat (Barcelona)
Xavier Serra (València)

■ 1 Introducció

Des de fa més o menys una dècada,¹ els estudis sobre la literatura filosòfica catalana han entrat en un moment d'una relativa efervescència i fertilitat que seria convenient d'aprofitar. No es tracta ja, com en el passat, d'aportacions aïllades, més o menys consistents, o de grups concrets interessats a vincular-se amb un o altre il·lustre precedent, sinó d'un moviment difús, divers i generalitzat –tant geogràficament com acadèmicament– que ha produït en molt pocs anys un volum considerable de bibliografia i d'iniciatives acadèmiques. Les “Jornades Científiques” sobre la filosofia catalana celebrades a l'Institut d'Estudis Catalans, els cursos “Pensament i filosofia a Catalunya”, els Symposia de la Càtedra Ferrater Mora dedicades específicament a autors catalans, la creació d'una Secció de Filosofia Catalana en la Societat Catalana de Filosofia o la publicació de diversos números monogràfics en les revistes *L'Espill* o *Enrahonar*, entre d'altres iniciatives, han involucrat –i aquí rau una de les novetats del fenomen– un nombre considerable de col·laboradors.

Hi ha més novetats, però. A diferència del que s'esdevenia en el passat, aquesta curiositat s'ha centrat no tant en els pensadors medievals o renaixentistes il·lustres –de Ramon Llull a Lluís Vives–, que ja comptaven amb

1 En aquest text signem la presentació de la revista *Journal of Catalan Intellectual History / Revista d'Història de la Filosofia Catalana*, accessible en xarxa a l'Heremoteca Científica Catalana de l'Institut d'Estudis Catalans en les versions catalana i anglesa (<<http://revistes.iec.cat/index.php/JOCIH>>). La versió en paper en anglès és a càrrec de l'editorial Huygens. Agraïm al *Zeitschrift für Katalanistik* la generositat de permetre donar a conèixer el projecte i sumar-nos a la tasca de recerca i coneixement en l'àmbit de la catalanística des de la nostra particular perspectiva.

alguns estudis solvents, com en el període contemporani, que fins ara era el més desatès. El volum *Filosofia del segle XX a Catalunya*, editat el 2001; els tres volums de *Pensament i filosofia a Catalunya*, que abasten el període comprès entre el 1900 i el 1975, publicats entre el 2003 i el 2004; l'estudi *Filosofia a Catalunya 1900–1936*, publicat el 2004; el llibre *Miquel Carreras i Costajussà i la filosofia catalana d'entreguerres (1918–1939)*, publicat el 2009; el número *Filosofia catalana del segle XX* de la revista *Enrabanar*, del 2010; els llibres de la «Col·lecció Eusebi Colomer», dedicats a l'edició d'escrits d'autors d'aquesta època, o els de la «Col·lecció Noms de la Filosofia Catalana», publicats a Girona, a més de les diverses monografies i edicions aparegudes en els darrers anys sobre Llorens i Barba, Francesc Pujols, Pere Coromines, Josep Maria Capdevila, Alexandre Galí, Rodolf Llorens, Manuel Sacristan, etc., fan pensar que l'embranchida que han agafat aquests estudis serà sòlida i persistent, perquè per primera vegada comencem a comptar amb un repertori mòdic, però manejable i fàcilment accessible, d'escrits sobre la filosofia catalana contemporània, que s'afegeix a les molt bones edicions (degudes a la pietat filial!) de les obres completes de Pere Coromines, Joaquim Xirau, Joan Crexells, Alexandre Galí, de les quals disposàvem des dels anys vuitanta i noranta.

El *Journal of Catalan Intellectual History / Revista d'Història de la Filosofia Catalana* (JOCIH / RHFC) és, en aquest sentit, una aportació més. En la intenció dels qui la dirigim està, naturalment, el propòsit de dotar els estudis sobre la història de la filosofia catalana contemporània que es realitzen en la nostra àrea cultural d'un òrgan permanent, de periodicitat regular i dedicat amb exclusivitat a aquest àmbit seguint els estàndards reconeguts de les publicacions científiques periòdiques. Però, a més, la revista està concebuda amb la finalitat d'estendre aquests estudis més enllà de l'àmbit específicament català i de suscitar i recollir les aportacions sobre la història intel·lectual catalana que puguin dur a terme investigadors de qualsevol procedència. Per això, la revista es publicarà en dues versions: una versió digital en llengua catalana i anglesa, destinada als estudiosos i a tots aquells interessats en el tema, lliurement consultable a través d'Internet; i una versió en paper amb un tiratge reduït i destinada a la distribució entre les universitats d'arreu del món i, especialment en aquelles on els estudis de catalanística tinguin ja consolidada la seva presència.

■ 2 Repensar la historiografia catalana

Una de les característiques distintives de la nova historiografia de la filosofia que s'està consolidant als Països Catalans és que no se centra exclusivament –ni tan sols preferentment– en l'estudi dels pensadors il·lustres i més o menys originals, com sol ser habitual en la historiografia filosòfica a l'ús, sinó que para atenció també, amb el mateix rigor metodològic, als epígons, als autors secundaris i subalterns, a les figures marginals i, fins i tot, a aquells intel·lectuals que es poden considerar nefastos i, que pel fet d'haver regentat una càtedra durant dècades, han exercit una conspícua influència –de sentit paralitzant– sobre la pròpia cultura catalana, valenciana o mallorquina.

Una de les preguntes clau en la història intel·lectual catalana és *¿quines són les causes del nostre dèficit filosòfic?* I no *¿quines figures nacionals fins ara considerades secundàries podríem zelosament reivindicar com a figures de talla internacional?* Pregunta, aquesta darrera, que només pot conduir a una intencionada i poc creïble deformació dels fets.

Òbviament, les causes del dèficit de la literatura filosòfica catalana ha calgut cercar-les en els condicionants acadèmics, socials i nacionals. En definitiva, en la legislació universitària, en la legislació sobre l'ús públic de la llengua, en els tripijocs de la política estatal de cada moment, i en les possibilitats editorials existents (o inexistentes). La major part dels estudis portats a terme en la darrera dècada, sense partir d'una orientació prèviament fixada, han insistit profusament en aquestes qüestions.

Aquest singular gir en l'orientació metodològica de la historiografia filosòfica catalana, alhora que l'allunya dels defectes típics de les historiografies nacionals, l'ha dotat, potser, d'un interès que s'afegeix al que puguin suscitar els autors i els corrents filosòfics autòctons.

D'altra banda, només l'estudi meticulós i serè de la pròpia tradició de pensament, per migrada i inconsistent que aquesta sigui, pot evitar la caiguda en la *receptió permanent*, a què solen estar exposades, en el moment que atenyen la modernització, totes les tradicions filosòfiques que han ocupat una posició de satèl·lit respecte de les grans i pletòriques tradicions francesa, alemanya, italiana, britànica o nord-americana.

Fins al final del segle XX la tradició filosòfica catalana –com la major part de les tradicions filosòfiques nacionals– estigué caracteritzada per la discontinuïtat, la poca empenta elucubrativa dels seus pensadors i el retard doctrinal. Els esforços que es van fer per sortir d'aquesta situació, naturalment, havien d'anar adreçats a incorporar els corrents de pensament que

feien forrolla al món. I de Ramon Martí d'Eixalà a Josep Lluís Blasco, els intents de renovació, sovint frustrats, foren generalment intents d'assimilació d'algun corrent o escola inserit en alguna d'aquelles grans tradicions: la filosofia escocesa del sentit comú, l'eclecticisme, el positivisme, l'existencialisme, el marxisme, la filosofia analítica anglosaxona...

La posició més comuna entre els partidaris de la renovació dels estudis filosòfics fou l'absolut menyspreu cap a la pròpia tradició filosòfica. I, atesos l'anquilosament, el retard i la manca d'al·licients que caracteritzava el gruix de la literatura filosòfica autòctona, fou una postura comprensible. ¿Ho és, però, encara avui? L'obra, per exemple, de Joan Crexells, de Josep Ferrater Mora, de Josep Lluís Blasco, de Joan Fuster o d'altres filòsofs i assagistes més recents no sembla que pugui ser tractada a benefici d'inventari, com la de Rodríguez de Cepeda o Corts Grau. A diferència d'aquestes darreres, no sembla merèixer només l'atenció dels historiadors i dels erudits.

Potser en la historiografia catalana dedicada a l'estudi del pensament filosòfic ha predominat massa –relativament parlant, és clar– l'atenció cap a unes determinades èpoques i autors. El que Miquel Batllori denominava la tradició eclesiàstica, molt centrada en el tomisme i en l'escolàstica, ha tingut ací, durant molt de temps, la preeminència en aquesta mena d'estudis, fet que ha marcat decisivament tant les preferències temàtiques com l'enfocament. A banda de Jaume Balmes i de Josep Torras i Bages, clergues van ser també Ignasi Casanovas, Frederic Clascar, Salvador Bové, Josep M. Llovera... i tants altres estudiosos de la filosofia als segles XIX i XX, incoent-hi la figura del mateix Batllori.

El primer impuls per a aquestes recerques procedí de dues fonts perfectament identificables: *La tradició catalana* del bisbe Josep Torras i Bages, editada per primera vegada el 1892, i els escrits coetanis de Marcelino Menéndez y Pelayo sobre la filosofia peninsular.

El bisbe Torras i Bages, en el Llibre II de la *Tradició catalana*, que és on tractà de la història del pensament català, va dedicar vora tres-centes pàgines al pensament medieval. Per a la resta dels capítols, de Vives a l'escola de Cervera, necessità emplenar a penes cent pàgines. La proporció –o desproporció– és molt significativa. Com també ho és el fet que s'aturés en el capítol sobre la Universitat de Cervera i no volgués passar endavant.

Casanovas i Clascar estigueren estretament vinculats al bisbe Torras i Bages. El primer estudià el pensament de Jaume Balmes i de Josep Fines-tres. El segon elaborà una síntesi del pensament català del segle XVIII. Salvador Bové, en canvi, declarà que havia rebut el primer estímul per als seus

treballs sobre la filosofia catalana medieval dels llibres de Menéndez y Pelayo i en els seus escrits sobre Sibiuda i Llull volgué polemitzar amb el bisbe de Vic.

També els catedràtics de la Secció de Filosofia de la Universitat de Barcelona, creada a l'inici de la segona dècada del segle XX, Tomàs Carreras Artau, Jaume Serra Hunter i Cosme Parpal, reconegueren que l'impuls per a estudiar la tradició filosòfica catalana l'havien rebut de l'obra de Menéndez y Pelayo, en homenatge al qual editaren, el 1920, les *Lecciones de Filosofía* de Francesc Xavier Llorens i Barba.

Menéndez y Pelayo havia parlat diverses vegades sobre el valor de la filosofia catalana del Vuit-cents i, en particular, de la recepció que havia portat a terme Francesc Xavier Llorens i Barba de la filosofia del sentit comú escocesa. Les notícies que aportava l'erudit espanyol sobre aquesta filosofia, tanmateix, eren escasses i vagues. També Torras i Bages escrigué un parell d'articles encomiàstics sobre Llorens. Però per al bisbe de Vic la filosofia de Catalunya era i havia de continuar essent el tomisme.

Els catedràtics de la nova Secció de Filosofia pensaven de manera diferent al bisbe pel que fa a aquesta qüestió. Havien estat formats en l'escolàstica depauperada i estantissa del final del segle XIX i se'n volien distanciar. Ara bé: havien acceptat el catalanisme de Torras i Bages i pensaven que era possible de trobar alguna alternativa espiritualista i compatible amb el cristianisme en el pensament català anterior.

L'alternativa lul·liana, representada per mossèn Salvador Bové, havia de fracassar necessàriament. Els intents d'actualitzar el lul·lisme i reivindicar-lo com a filosofia nacional resultaven, a l'inici del segle XX, irrisòriament anacrònics. Francesc Pujols en féu una sàtira delirant en *El concepte general de la ciència catalana* (1918), llibre no sempre ben entès, magnífic, des del punt de vista literari, i singularíssim, per l'erudició que conté posada al servei de l'humorisme. En efecte, la sinèrgia entre literatura i filosofia ha estat una constant en el pensament del segle, especialment aquell que tingué lloc a l'exterior dels circuits acadèmics oficials i buscava un públic més ampli.

Llull, és clar, a l'inici del segle XX, només podia resultar atractiu en tant que objecte de monografia erudita. Com Sibiuda, o com Vives. En canvi, els catedràtics de Barcelona pensaren que era més factible presentar-se com a hereus i continuadors de l'escola catalana del sentit comú elogiada per Menéndez y Pelayo i, això, lògicament, els portà a elaborar estudis historigràfics al voltant d'aquesta escola.

Jaume Serra Hunter i Cosme Parpal feren estudis meritoris de la filosofia catalana vuitcentista. L'article «Xavier Llorens i Barba, estudis i carre-

ra professional: la seva actuació docent», de Serra Hunter (1937), és un treball d'un rigor historiogràfic modèlic. I el discurs *Les tendències filosòfiques a Catalunya durant el segle XIX* (1925) presenta un repertori bibliogràfic encara insuperat.

■ 3 Repensar la historiografia catalana

Cal tenir molt en compte la fractura que representà la Guerra del 1936–1939 i la llarga nit posterior del franquisme. Per Espanya, fou un esdeveniment que marcà definitivament la seva història. Però per a Catalunya representà un autèntic genocidi cultural que s'allargà durant gairebé quaranta anys més. No es pot ignorar.

Tomàs Carreras i Artau, a més d'estudiar els metges-filòsofs catalans del segle XIX, havia emprès l'estudi de la filosofia peninsular medieval juntament amb el seu germà Joaquim. Però en aquests darrers treballs, la filosofia catalana quedava inevitablement integrada dins la filosofia espanyola. Tomàs Carreras Artau, que abans de la guerra havia publicat una *Introducció a la història del pensament filosòfic a Catalunya i cinc assaigs sobre l'actitud filosòfica* (1931), titulà ara els seus llibres *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV* –publicat el 1939 (v. I) i el 1943 (v. II), reeditat el 2001 per Pere Lluís Font a l'Institut d'Estudis Catalans–, i *Estudios sobre médicos filósofos españoles del siglo XIX* (1952).

Altres autors molt menys respectables anaren més enllà. El franquisme i el nacionalcatolicisme tingué les seves dèries i les seves vel·leïtats filosòfiques també. Així, girà els ulls cap a l'estudi dels autors de la segona escolàstica espanyola del segle XVI –com Vitoria i Suárez– i cap a alguns autors renaixentistes. Devem al pensament carlí –oposat en aquest punt a la filosofia política rampant del falangisme– alguna monografia notable sobre els juristes de dret públic català dels segles XIII al XVII (com Jaume Callís, Marquilles o Fontanella). Però no tot resulta igualment llegible. A València, l'Asociación de Amigos de Luis Vives, fundada en els darrers anys de la dictadura de Primo de Rivera i reactivada en els primers anys de la postguerra, promogué estudis tendenciosos sobre l'humanista, amb la intenció de reivindicar-ne la catolicitat i l'espanyolitat. Així, Mariano Puigdollers i Oliver publicà, el 1940, en l'editorial Labor, de Barcelona, *La filosofía española de Luis Vives*. Però mentre a dins es triturava el pensament de tres generacions de pensadors, artistes i escriptors pertanyents i integrats ja a les avantguardes del segle XX, l'exili creava les seves pròpies reflexions. I també els seus fantasmes.

La guerra, el que havia passat, el temps convuls dels totalitarismes, propiciaren tota una sèrie d'escrits a l'entorn de la cultura amb l'objectiu tant de comprendre com de mantenir viu el diàleg entre els diversos corrents de la raó. Només així es pot comprendre l'impacte creuat dels articles i llibres d'autors tant diferents entre si com Josep Ferrater Mora, Carles Cardó, Pere Bosch Gimpera, Nicolau d'Olwer o Josep Trueta. Filòsofs, escriptors, metges, historiadors, arqueòlegs, contribuïren a aquest diàleg. Més tard, al 1954, aquestes reflexions a l'entorn de la forma de ser, de la mentalitat o de la forma de raonar dels catalans van conduir a *Notícia de Catalunya* (1954), un volum que havia de fer època i on Jaume Vicens Vives aixecava acta d'una identitat diferencial que als anys vint, només trenta anys abans, per exemple, ningú a Catalunya percebia com a problemàtica, conflictiva o requerida d'una legitimitació especial.

En efecte, al primer terç del segle XX el fet de parlar i escriure en català, el fet de posseir una cultura i identitat pròpies, era considerat com a natural i ja no es posava en dubte pels intel·lectuals formats en el període de la dictadura de Primo de Rivera i en la segona República. Això havia de canviar dràsticament. La postguerra fou duríssima. No és sinó amb certa sorpresa que Joan Oliver (Pere Quart), per exemple, escriu als anys seixanta (*Tros de paper*, 1970, *Obres Completes, Obra en prosa*, p. 329):

Mesos enrere vaig rebre un llibre d'un escriptor castellà –home ja madur– que viu en una província espanyola. Era un poeta que jo desconeixia. La seva obra em va semblar important, genuïna, bellament afaïçonada; però a la portadella hi havia una dedicatòria manuscrita que deia, entre altres coses: ‘...aunque enviar libros a catalanes da la impresión de *pérdida*. ¡tanto egocentrismo excluyente! Pero el autor es semicatalán y afronta nuevamente el riesgo’.

Ho havia entès bé? Potser sofria una al·lucinació. Tal vegada em trobava en ple son i la febre em feia somiar. [...]

Parlar sobre l'exili i les relacions dels filòsofs amb les cultures de recepció i, de retruc, amb la d'origen no és gens fàcil. Els qui sobrevisqueren amb tasques universitàries, si més no, a Llatinoamèrica o als Estats Units, es van trobar amb una situació que al final, com és lògic, intentaren que jugués a favor seu. Molts no tornaren perquè havien refet un camí propi almenys amb dos elements comuns: el fàcil accés a les biblioteques i a la cultura universal (cosa impensable en la situació de l'Estat espanyol en aquells moments), i la integració en un àmbit cultural més ampli, on ells eren percebuts com a representants de la denominada “cultura hispànica”.

El 25 d'agost del 1949, per exemple, un Ferrater Mora irònic sempre, però amb la necessitat real d'arreglar la seva situació, escrivia significativament al seu gran amic Joan Oliver, retornat ja a Barcelona:

El meu compromís amb la Fundació Guggenheim expirava el mes de juny. Entre temps, vaig ser invitat a professar a Bryn Mawr, prop de Philadelphia. És un indret desitjable. Potser hi ha Coca-Cola, però no es nota. És un College-University destinat a filles de bona família que aspiren al doctorat en alguna de les ciències humanes. Vaig acceptar. El meu horitzó serà un grup d'edificis pseudo-gòtics i una *biblioteca de prop d'un milió de volums*. No penso llegir-los tots. Però n'hi ha alguns que m'interessen. *He de donar un curs en castellà sobre no sé què en diuen filosofia hispànica*, i un curs en anglès sobre alguna altra mena més avinent de filosofia. Tot plegat és per a un any (si no es renova el contracte). Després, ignoro el meu destí. [èmfasi afegit nostre] (Joan Oliver, Josep Ferrater Mora, *Joc de cartes 1948–1984*, a cura d'Antoni Turull, p. 35)

Com és sabut, Ferrater hi romangué no un any sinó més de quaranta, fins que morí en un dels seus viatges a Barcelona, el 1991. Però la realitat és implacable, i si al principi el fet “hispànic” causava certa incomoditat, després s'hi hagueren d'adaptar fins que la màscara es confongué amb la pell. Cal comparar, e.g. els escrits de Josep Trueta (*The spirit of Catalonia*, 1946) amb els llibres d'un altre il·lustre d'Oxford, Salvador de Madariaga (*Spain*, 1942), per adonar-nos de com podien ser de diferents les perspectives sobre la cultura catalana. I cal rellegir un dels pocs intents de presentar la filosofia catalana a la comunitat universitària nord-americana, el llibre dels professors Manuel Duran (Yale) i William Kluback (New York) *Reason in Exile. Essays on Catalan Philosophers* (1994), per adonar-nos de fins a quin punt pot ser difusa la imatge exterior d'una filosofia que es tendeix a percebre com a naturalment integrada dins de l'univers hispànic.

Tractant-se d'una filosofia tan prima, ja sigui des de l'interior com de l'exterior, la filosofia catalana es va trobar durant bona part del segle en una situació d'invisibilitat permanent. Però l'exili, almenys, va ampliar-ne l'horitzó cap als països de llengua castellana, sí, però que se situaven ja en un àmbit cultural més extens que no pas la península. Per als filòsofs catalans a l'exili –i això val tant per a Ferrater com per a Eduard Nicol, Joaquim Xirau, Joan Roura-Parella o Frederic Riu– no tenia sentit deixar de veure's com a pertanyents a una comunitat més gran, llatinoamericana o nord-americana, que havia transcendit el seu origen en les metròpolis europees per donar lloc a una cultura híbrida, però més universal, que s'expressava en castellà o anglès. Així l'*iberisme* de Maragall i dels primers modernistes, després de les successives onades migratòries de catalans a Amèrica, obtenia una segona rèplica en l'*universalisme* dels exiliats.

Però aquesta situació, per interessant que resulti, no pal·liava la precarietat dels estudis sobre la tradició catalana de pensament.

■ 4 La permanent temptació espiritualista

Avançat el franquisme, aparegué novament la necessitat de diferenciar i separar la filosofia catalana de l'espanyola. Les primeres síntesis, d'Alexandre Galí i d'Alfred Badia (1960–1961), i de J. Ruiz Calonja (1963), les reprengueren Jordi Berrio i Jordi Maragall, el 1966 i el 1978, respectivament, i foren útils com a esquema. Eren unes síntesis d'urgència, certament, però permetien reconstruir un enllaç valuós. Més endavant, Norbert Bilbeny (1985) incrementà la informació pel que fa a l'època contemporània i Sebastià Trias Mercant (1995) confeigí una síntesi del pensament a Mallorca. Miquel Siguan, en *La Psicologia a Catalunya* (1981), inclogué capítols sobre Lull, Vives, Llorens, Turró, Xirau. Els jesuïtes Miquel Batllori i Eusebi Colomer, durant tota aquesta etapa, aportaren monografies valuoses, sobretot pel que fa a l'Edat Mitjana i el Renaixement.

El progrés en els estudis de les èpoques més antigues que portaren els darrers historiadors jesuïtes és innegable. Al segle XIX, Torras i Bages s'havia hagut de conformar a estudiar els patracols polsosos que el bibliotecari Marià Aguiló li posava davant dels ulls a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona. Al segle XX, el cas dels germans Carreras ja va ser diferent. El de Batllori i Colomer encara ho va ser més: Batllori i Colomer van ser expressament formats per a fer d'arxiviers, o d'historiadors-arxiviers.

Batllori, el 1933, essent encara un estudiant de la carrera eclesiàstica, va rebre d'Ignasi Casanovas l'encàrrec de resseguir pels arxius i biblioteques d'Itàlia el rastre dels jesuïtes catalans exiliats en aquell país el 1767, arran de la pragmàtica de Carles III contra l'ordre. El govern de la Segona República havia tornat a expulsar els jesuïtes el 1932 i, naturalment, la investigació històrica sobre aquells exiliats pretèrits tenia en aquell moment una intenció vindicativa. Casanovas tenia previst publicar aquella col·lecció de documents en la Biblioteca Balmesiana.

La recopilació fou portada a terme entre el 1933 i el 1936 i el fons documental relatiu a aquella projecció de la cultura catalana sobre Itàlia fou considerablement augmentat. A més, mentre durà el seu escorcoll de les biblioteques italianes, Batllori recollí tot el que trobà sobre la cultura catalana medieval, renaixentista i de l'època moderna. L'esclat de la guerra, però, féu que tot se n'anés avall. Casanovas va ser assassinat el setembre del 1936 i el projecte hagué de ser abandonat.

Amb tot, Batllori, a partir dels documents recollits a Itàlia, començà a elaborar en la postguerra els seus treballs sobre Llull i el lul·lisme, sobre Arnau de Vilanova, sobre Ramon de Penyaforç, sobre els jesuïtes catalans i valencians del segle XVIII. Les circumstàncies polítiques, però, feren que Batllori publicqués aquests primers treballs en castellà i que ocultés, a més, qualsevol referència a un marc cultural català separat. Així, doncs, *El lul·lisme a Itàlia* hagué de ser, primer, *El lulismo en Italia*. Ara bé: el 1958 ja fou possible publicar *Vuit segles de cultura catalana a Europa*, un llibre notable que representà tot un esdeveniment, i no només perquè era escrit en català. El fet, però, és que publicar filosofia o estudis de filosofia en aquesta llengua a finals dels anys cinquanta constituïa un repte i una clara reivindicació d'una tradició cultural diferenciada i singular.

Els primers escrits d'Eusebi Colomer sobre la història de la filosofia catalana foren publicats l'any següent —entre ells, una recensió del llibre de Batllori que aparegué en la revista *Pensamiento*, de Madrid. Colomer, però, pertany a una generació de jesuïtes catalans posterior, i no fou afectat, per tant, per la influència d'Ignasi Casanovas.

La primera aspiració intel·lectual de Colomer fou, de fet, estudiar el pensament germànic contemporani. Així, doncs, demanà als seus superiors que l'enviessin a completar els seus estudis a Alemanya, pretensió que li fou concedida. Es desplaçà un temps a la Universitat de Friburg de Brisgòvia. Ara bé: posat en la necessitat de presentar un treball de doctorat en una universitat alemanya, pensà en la conveniència d'estudiar la influència de Ramon Llull sobre Nicolau de Cusa. Fou, pel que sembla, Joaquim Carreteras Artau qui li suggerí la idea. A la Biblioteca Cusana hi havia uns manuscrits que calia estudiar per a aclarir aquesta influència. I va ser perací que començà.

Colomer estigué encara una llarga temporada traient profit dels papers consultats a la Biblioteca Cusana i estudiant en detall les relacions entre Llull i Cusa. Fins que al cap d'uns anys el seu interès s'amplià a d'altres autors catalans medievals. Curiosament, a Colomer, que s'interessà copiosament pel pensament contemporani alemany i francès —Theilhard de Chardin—, el pensament català contemporani no li interessà mai en una mesura suficient. Quan Josep Monserrat Molas i Ignasi Roviró decidiren editar un volum que recollís els escrits de Colomer sobre la filosofia catalana dels segles XIX i XX, a penes pogueren aplegar una vuitantena de fulls —en la seva major part recensions de llibres. Aquestes vuitanta pàgines escaduseres contrasten amb els centenars de pàgines que escrigué al voltant del pensament català a l'Edat Mitjana i el Renaixement.

Sigui com sigui, de Balmes ençà, els historiadors vinculats a l'església no s'han sentit especialment atrets per la filosofia del nostre passat recent. La filosofia catalana del final del XIX i del XX no els ha interessat gairebé gens. Fins i tot el volum *Vuit segles de cultura catalana a Europa*, de Batllori, salta de Balmes a la poesia de Costa i Llobera!

A l'augment d'aquesta desproporció entre el zel aplicat a l'estudi d'unes determinades èpoques i autors i l'oblit en què quedà la resta va contribuir encara, a partir dels anys cinquanta, l'orientació medieval dels hispanistes britànics Frances Yates, Robert Pring-Mill o, més tardanament, del nord-americà Anthony Bonner, que incrementaren –i milloraren considerablement– la bibliografia sobre Ramon Llull. Sens dubte, el pensament de Llull és un «fenomen» medieval formidable, d'abast universal i digne, per tant, de les més envitricollades interpretacions. Sens dubte, el pensament lul·lià tindrà encara –com ja està tenint ara– noves interpretacions basades en el desenvolupament de les ontologies, la intel·ligència artificial i els mètodes formals. Però, des del punt de vista historiogràfic, si més no, també es tracta d'un fenomen singular. Ja hem vist el fracàs de situar-lo ingènuament al centre d'una impossible filosofia “nacional”.

D'altra banda, l'espiritualisme catòlic que han professat la major part dels qui s'han dedicat a la història intel·lectual catalana –els germans Carre-ras, Parpal, Serra Hunter, els *amigos de Lluís Vives*–, ha fet que tota una sèrie d'autors obertament anticlericals, com ara Pompeu Gener, Dídac Ruiz o Cristòfor de Domènec, restessin desatesos i fossin marginats en les síntesis. És una tendència que Enric Jardí mirà de contrarestar publicant, el 1985, el llibre *Quatre escriptors marginats: Jaume Brossa, Diego Ruiz, Ernest Vendrell i Cristòfor de Domènec*. El que volem dir és que la polarització produïda a l'entorn del pensament catòlic no ha afavorit precisament la comprensió global de la producció filosòfica a Catalunya, ni una reflexió serena sobre tots els aspectes de la filosofia catalana.

■ 5 Transversalitat i pluralisme

Una altra deficiència, independent aquesta de factors religiosos, i que caldrà igualment corregir, ha estat la tendència generalitzada entre els estudiosos oriünds del Principat a ignorar per complet l'evolució en els darrers segles dels estudis filosòfics al País Valencià, a les Illes Balears i al Nord de Catalunya. El llibre de Jordi Berrio, *El pensament filosòfic català* (1966), dóna notícies de Llull i el lul·lisme mallorquí, de Vives i de l'«escola valenciana» del set-cents, per exemple; però, en encetar el segle XIX, la informació sobre el

País Valencià o les Illes desapareix gairebé per complet. I el mateix s'esdevé en els llibres *El pensament filosòfic [català]* (1978), de Jordi Maragall, en el *Diccionario de Filosofía*, de Ferrater, i en d'altres obres més recents: el pas del divuit al dinou marca la fita.

Un tret premonitori de l'interès actual per la recuperació d'un camp historiogràfic propi fou la presència als anys vuitanta i noranta de monografies universitàries dedicades a figures representatives dels segles XIX i XX. En aquest sentit, els estudis sobre Ramon Martí d'Eixalà (1980), Eugeni d'Ors (1992), F. Xavier Llorens i Barba (1998) o poc després, Pere Coromines (2001), entre bastants d'altres, constitueixen exemples d'aquest esforç, que s'acompanyen amb dues contratendències més, aparentment oposades. Ens referim al redescobriment per a la filosofia d'escriptors i poetes com Joan Maragall, la proximitat del qual amb Nietzsche és reivindicada, o Josep Palau i Fabre i el seu estudi sobre Heràclit, o al degoteig constant i francitador d'articles ben documentats sobre la tradició catalana.

Moltes d'aquestes reflexions formen part de la cultura viva del país i no tenen un ànim específicament historiogràfic. Alguns cops fins i tot es reivindica un antihistoricisme essencial. I tanmateix és aquesta contínua relació amb el passat el que vivifica i alimenta la filosofia, on la història intel·lectual té un sentit i pot contribuir al desenvolupament del pensament estètic, econòmic, polític o jurídic. Hi ha certament moltes maneres de fer història intel·lectual, i algunes d'elles integren la història dins del propi desplegament de les idees, sense pretendre fer-ne un domini particular. Però per això mateix hi tenen cabuda: l'assaig no deixa de ser una presa de posició fragmentària que capta i transforma alguns elements per contraposar-los a d'altres i definir una trajectòria. Potser Umberto Eco al capdavant té raó i el que sustenta l'obra és tant el material de què està feta com l'arc que dibuixa la pedra. Però matèria i forma adquireixen pes, direcció i sentit a partir del discurs, alguns cops particularíssim, de qui les treballa. I aquest treball no es dona en el buit.

Per primer cop, creiem, resulta certament interessant comparar les distintes trajectòries, perquè malgrat les diferències evidents en estil, intencionalitat i mètode, l'objectiu d'escriure i produir amb materials que provenen tant de fora com de la pròpia tradició és comú. Així resulten equiparables obres que en un principi es podrien contemplar com excessivament allunyades entre si. Des del seu naixement i malgrat ser un país petit, hi ha línies en efecte que progressen sense a penes intersecció. És el problema amb què es va topar ja Miquel d'Esplugues en la publicació de la revista filosòfi-

ca *Criterion* l'any 1925. Cada colla publicava amb els seus i allò seu, i la manca de diàleg es cobria amb afinitats electives.

Justament la manca de pluralisme i la manca de transversalitat són els obstacles que poden ser superats si hom adopta el punt de mira historiogràfic que proposem a la revista. Queda tant per fer, tant per recobrar, tant per comprendre i repensar, hi ha tantes obres que dormen en la beatitud dels arxius, que en el fons ens importa poc d'on vingui el pensament i el domini original de procedència. En el camp de les idees, antropòlegs, historiadors, economistes o filòsofs es poden trobar si es defineix el punt de discussió i es fa l'esforç d'explicar el punt teòric de la recuperació.

Per això proposem aquesta publicació. I necessitem no solament el punt de vista exterior a cada disciplina, sinó el punt de vista extern a la pròpia cultura acadèmica també. En certa manera, les aportacions originals de Pere Lluís Font, Jordi Sales, Isidre Molas, Jordi Casassas, Joaquim Albarreda, Josep Maria Fradera, Borja de Riquer, Conrad Vilanou, Ramon Alcoberro, Antoni Mora o Salvador Cardús –per esmentar autors que han construït ja un punt de vista propi provinents de la filosofia, la ciència política, la història i la sociologia– han de trobar els seus lectors tant a dins com a fora del país. Alguns –com Salvador Giner, Joan-Lluís Marfany o Josep-Ramon Llobera– han mantingut de sempre el vincle amb altres llengües i tradicions. Però ha estat més un tema biogràfic i personal que no pas col·lectiu. Amb tota la seva projecció, la historiografia intel·lectual catalana no ha seguit els camins d'altres països petits, com Holanda, que va saber passar la república de les idees del llatí a l'anglès sense abandonar en cap moment la consciència de la llengua pròpia.

Catalunya endins. Un llibre per a tots i contra ningú (1930) fou el títol d'una de les obres de Joan Estelrich. Ara és diferent, però ens quedem amb el subtítol. No es tracta de l'"enfora" a què apuntava en realitat Estelrich, sinó de situar el discurs en aquest punt d'alteritat que pot fer emergir noves interpretacions des de la pròpia diferència. Necessitem travessar el mirall de mà que ha estat tantes vegades la nostra historiografia per confrontar-nos amb mirades diferents, fins i tot des d'aquelles cultures –jueva, islàmica, japonesa, xinesa...– que no per antigues són menys noves i fan que el nostre món sigui global.

El *Journal of Catalan Intellectual History* / *Revista d'Història de la Filosofia Catalana* es publicarà, de moment, amb una periodicitat semestral i contindrà quatre seccions fixes: Articles, Memoralística, Biobibliografies, Recensions. Així, doncs, en el seu repertori oferirà, a més d'investigacions sobre temes específics i articles de síntesi, recensions crítiques de novetats edito-

rials, materials documentals de caire memorialístic i bibliografies exhaustives dels diversos autors catalans, valencians, balears o nord-catalans que han treballat en l'àmbit de la filosofia al llarg dels segles XIX, XX i XXI. A més, la pàgina web associada a la revista oferirà també notícies actualitzades sobre publicacions i esdeveniments acadèmics relacionats amb la filosofia catalana, llibres de difícil accés, articles publicats en altres revistes i materials audiovisuals (<<http://catalanphilosophy.com>>).

El lema que figura en la imatge del Web *o ets tothom o no ets ningú*, pertany al poema “El comte Arnau” de Joan Maragall, publicat en el volum *Enllà* (1906). Va ser transformat en *Ú no és ningú*, en el treball conjunt que Tàpies i Brossa van publicar en forma de llibre de gravats i poemes visuals l'any 1977. Eren els anys de la transició democràtica del nostre país. De fet, com que aquests tipus de processos mai no es poden donar per definitivament acabats, els editors ens situem en aquest punt permanentment transitiu i (només alguns cops) transgressor. Agraïm a l'Institut d'Estudis Catalans i a l'Institut Ramon Llull l'encoratjament i l'ajut rebuts per dur endavant aquest projecte, que ha estat també possible per l'existència de fons universitaris de recerca SGR (CIRIT) i del MCINN. Volem fer constar, sobretot, que aquesta revista és un òrgan d'expressió comú de les societats de filosofia catalana, valenciana i mallorquina. Esperem, aquí també, que els viatges interiors siguin els que van més lluny. ■

- Pompeu Casanovas, Universitat Autònoma de Barcelona, Institut de Dret i Tecnologia (IDT-UAB), E-08193 Bellaterra (Barcelona), <Pompeu.Casanovas@uab.es>.
- Josep Monserrat, Universitat de Barcelona, Departament de Filosofia Teòrica i Pràctica, Montalegre, 6–8, E-08001 Barcelona, <jmonserrat@ub.edu>.
- Xavier Serra, Universitat de València, Departament de Lògica i Filosofia de Ciència, E-46010 València, <Francesc.Serra@valencia.edu>.